

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра педагогіки та методики навчання іноземних мов

Курсова робота
з педагогіки на тему: «Психолого-педагогічні основи білінгвального
навчання»

студентки групи СОа 17-21
філологічного факультету освітніх
технологій,
спеціальності 014 Середня освіта,
014.021 Англійська мова і
література, освітньої програми Іноземні
мови та літератури, методика навчання
іноземних мов і зарубіжної літератури
англійська мова і друга
західноєвропейська мова)
Мельник Анни Анатоліївни
Науковий керівник –
канд. пед. наук, доцент Кудіна В. В.
Кількість балів –
Національна шкала –
Оцінка ЄКТС –

Члени комісії: _____

(підпис)

(прізвище, ініціали)

_____
(підпис)

_____
(прізвище, ініціали)

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БІЛІНГВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ.....	6
1.1. Дискурс поняття білінгвального навчання.....	6
1.2. Психолого-педагогічні особливості білінгвального навчання.....	9
1.3. Переваги та недоліки білінгвального навчання.....	11
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ БІЛІНГВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	16
2.1. Сучасний стан білінгвального навчання у закладах загальної середньої освіти України.	16
2.2. Аналіз проблем білінгвального навчання та можливі шляхи їх розв'язання.	21
ВИСНОВКИ.....	24
РЕЗЮМЕ.....	26
RESUME.....	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	28

ВСТУП

За останні роки все більше людей відчули потребу у вивченні іноземної мови. Її вагомість неоціненна, адже мови – це ключі до розуміння та адаптації в будь-якій країні. За початок повномасштабного вторгнення країни-агресорки в Україну, постала актуальна проблема переїзду та шляхів адаптації в іншій країні як на професійному рівні, так і на не менш важливому, на освітньому (в школах та університетах).

І навіть якщо людина має базові знання з іноземної мови, тобто загальний лексичний запас та найчастіше використовувані граматичні структури, які є прийнятними та достатніми для проведення відпустки чи відвідування країни з туристичних цілей, то навчання у загальноосвітніх навчальних закладах чи працевлаштування за спеціальністю піднімає низку питань, які потребують розв'язання.

Таким чином постає питання про реформу та зміну підходів в освіті. Основна мета вирішити уже наявні нерозв'язані питання та спрогнозувати і досягти того рівня розвитку, який дозволить забезпечення усіх потреб людства та особистості насамперед.

Білінгвальне навчання, або ж двомовність в освітньому процесі – це вихід із подібних ситуацій. Ще з дитинства найкраще, що можна зробити для дітей – надати всебічний розвиток, а ще краще, коли він забезпечуватиметься у такий спосіб, що потім дасть розвиватися у будь-якому місці на нашій планеті вільно та без обмежень. Саме тому запровадження білінгвального навчання є настільки важливим під час освітнього процесу.

Дослідження показали, що білінгвальне навчання – це не просто чудовий інструмент до кращого майбутнього для особистості, а й чималий розвивальний вплив на психічні структури мозку. Ні для кого не секрет, що чим більше та різноспрямованіше тренуємо мозок, тим краще для підтримання його ефективності і якості життя.

Незважаючи на це, білінгвальне навчання постає в очах експертів як монета з двома сторонами, очевидними та не зовсім перевагами та недоліками такого підходу у навчанні. Як приклад, необхідно враховувати психічний аспект та особливості розвитку учнів через унікальність такого підходу.

Дослідження завдань та принципів такого підходу робить величезний внесок в освітню сферу. Зокрема, чималий багаж знань та результатів у цій темі зробили такі видатні педагоги та науковці як Н. Микитенко, А. Ковальчук, Ф. Моїсеєва, М. Байрам, К. Бейкер, К. Гаррусте, Д. Ельснер, Дж. Трім, Ф. Худ.

Одним з можливих шляхів подолання проблеми та конфліктів, які виникають у білінгвальному навчанні є урахування психолого-педагогічних особливостей такого впровадження як специфіки діяльності мозку, психологічних особливостей учнів, особливих реакцій організму на вивчення освітніх дисциплін іноземною та державною мовами. Не менш вагомим є й наголос на вікових особливостях учнів, а отже запроваджена система повинна вкорінюватися глибоко в аналіз того, як білінгвальне навчання може та повинно сприйматися учнями різних вікових категорій.

Білінгвальне навчання постає як новизна, але без сумнівів має низку перспектив розвитку. Не зважаючи на це, двомовне навчання потребує уточнень та корекції, таких як пошук кваліфікованих фахівців, які можуть забезпечити як навчально-матеріальну базу, так і ефективно проводити подібні заняття, а також проведення необхідних бесід з батьками та учнями щодо результативності білінгвального навчання в освіті.

Актуальність теми курсової роботи зумовлена швидким розвитком міжнародної комунікації та потребою у вивченні освітніх дисциплін державною та іноземною мовою.

Мета дослідження – вивчення досвіду впровадження білінгвального навчання у закладах загальної середньої освіти та пошук шляхів ефективної реалізації такого навчання.

Об'єкт дослідження: білінгвальне навчання.

Предмет дослідження: психолого-педагогічні особливості білінгвального навчання.

Завдання дослідження:

- проаналізувати психолого-педагогічну літературу з теми дослідження;
- виконати теоретичний аналіз процесу білінгвального навчання, його особливостей, переваг і недоліків;
- дослідити досвід впровадження педагогами білінгвального навчання в навчальному процесі;
- надати рекомендації щодо ефективного впровадження білінгвального навчання та подолання негативних впливів і недоліків.

Методи дослідження:

- опрацювання наукових джерел, які базуються на вивченні проблеми білінгвального навчання;
- теоретичний аналіз – порівняння процесу білінгвального навчання з навчальним процесом, під час якого заняття проводяться лише державною мовою;
- метод порівняння – виокремлення спільних і відмінних аспектів;
- емпіричний метод – спостереження за використанням педагогами білінгвального навчання на уроках.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що отримані результати дослідження можна застосовувати на практиці у процесі викладання в освітніх закладах.

Структура курсової роботи: вступ, два розділи – теоретична та практична частини, висновки, резюме та список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БІЛІНГВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ

1.1. Дискурс поняття білінгвального навчання

Перш ніж впроваджувати білінгвальне навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, слід заглибитися в суть поняття білінгвального навчання та його основних властивостей.

Білінгвальне навчання – це застосування іноземної мови та державної у навчальних закладах задля вивчення шкільних предметів у синхронному та асинхронному форматах. Не варто плутати білінгвальне навчання з вивченням двох іноземних мов в освітньому процесі. Іноземна мова тут виступає не одним зі складових шкільного навчання, а навпаки, входить до основного інструментарію. Таким чином, учні можуть навчитися застосовувати знання іноземної мови у будь-якій сфері життя, враховуючи і майбутню професійну спрямованість.

Білінгвальне навчання – це не цілеспрямований вплив учителя на учня як на об'єкт навчального процесу, а їхня взаємна співпраця, де учень посідає роль суб'єкта і має право самостійно проводити для себе постановку цілей. Таке навчання зосереджене на глибокому засвоєнні матеріалу, а зокрема термінології та професійної-орієнтованої лексики. В результаті дві мови синтезуються як конкретна цілісність та взаємоз'язок окремих частин у навчанні.

Історичний зачаток білінгвального навчання почався ще в далекому 1839 році в штаті Огайо. Саме тут було прийнято перший закон про запровадження вивчення шкільних дисциплін іноземною та рідною мовами, а саме німецькою і англійською.

В штаті ж Луїзіана було запроваджено такий самий відповідник навчання, але вже іншою іноземною мовою — французькою у 1847 році, в Нью-Мехіко— іспанською у 1850 р.

Згодом більшість місцевих органів управління спрямовували навчання величезною кількістю різноманітних мов, таких як норвезька, чеська, італійська чи польська.

Однак через домінантність німецької, як мови пояснення матеріалу після першої світової війни погляди щодо білінгвального навчання в школах значно змінилися. Основний напрямок діяльності мав намір американізувати неносіїв англійської, забороняючи навчання іноземною у початковій школі.

Згодом керівники Міністерства освіти усвідомили, що навчання лише англійською мовою не приносить очікуваних плодів та значно демотивує учнів здобувати знання, тому через певний час у 1968 році прийнято закон про білінгвальне, або двомовне навчання. Його основою також було забезпечено рівність прав усіх учасників освітнього процесу.

Таким чином виходячи з історії розвитку білінгвального навчання маємо незмінні вимоги до такого підходу. Вони є основними, однак можуть бути доповнені та видозмінені іншими в залежності від цілей програми.

Це насамперед забезпеченість достатніми ресурсами для впровадження та підтримання ефективності використання білінгвального навчання. Достатнє та якісне тренування з подальшим підвищенням кваліфікації викладачів та працівників навчального закладу, а також матеріали, більшість яких спирається основою на діджиталізацію — є інструментами без яких не можна обійтися.

Також для підтримання правомірності застосування інституціями всієї методології білінгвального навчання першочергово потрібно розробити стандарти, методичні рекомендації та процедури з перевірки ходу виконання визначених завдань та цілей, які дозволять змінювати програму відповідно до зміни компетентностей, яких мають набути учні наприкінці навчання.

Кількість годин, відведених на вивчення шкільних предметів іноземною та рідною мовою та їхнє співвідношення залежать від кінцевого результату. Так, існують різноманітні інтегровані програми, де дві мови або ж використовуються в однаковій мірі, або ж одна з них домінує.

Загалом існує диференціація такого роду навчання, суть якої полягає у співвідношенні та поєднанні рідної або державної мови та іноземної. Білінгвальне навчання поділяється на проміжне або перехідне і підтримуюче.

Проміжне, або підтримуюче білінгвальне навчання включає в себе часткове або повне занурення в цільову іноземну мову починаючи з приходу дитини до школи. Його ціль адаптувати та переключити учня на іноземну мову якомога швидше та раніше.

Підтримуюче білінгвальне навчання – це прибічник м'якого занурення з підготовчим етапом перед навчанням на відміну від проміжного варіанту. Його напрямком є поступове та градаційне залучення іноземної мови. Останнє ж, на думку експертів, є більш збалансованим та не провокує різноманітних переживань.

Незважаючи на стійку тенденцію до збільшення використання іноземної мови в навчанні, все ж на початкових рівнях ніяк не обійтись без рідної мови. Зазвичай білінгвальне навчання запроваджується тоді, коли здобуто достатньо мовленнєвих знань та навичок задля повного або високого розуміння матеріалу, який викладається.

Одним з очевидних позитивних сторін є звернення до європейської моделі освіти та переінакшення напрямку за яким рухається українська система освіти на іншу та прогресивнішу, яка базується на урахуванні традиційних цінностей народу.

В країнах Європейського союзу білінгвальне навчання, а також білінгвізм і все що пов'язано з розвитком та вивченням більшої кількості іноземних мов вітається, так як відомо, що вивчаючи мову ми вивчаємо і культури, тим самим підвищуючи нашу соціальну та культурну освіченість.

Як влучно зазначав відомий письменник Йоганн Вольфганг фон Гете: «Скільки мов ти знаєш — стільки разів ти людина». Таким чином, білінгвальне навчання не лише підвищує шанси особистості вийти на вищий рівень

професійного шляху, а й дозволяє зробити внесок у підтримку загальноприйнятих норм та цінностей людства.

1.2. Психолого-педагогічні особливості білінгвального навчання

Білінгвальне навчання має ряд унікальних психолого-педагогічних особливостей, які втілюються та мають чималий вплив на реалізацію такого типу освітніх, новаторських програм. Варто взяти до уваги наступні:

- **прагнення до саморозвитку** як мотивація включати білінгвальне навчання. Саморозвиток – це прагнення до реалізації особистості та досягнення цілей у самовдосконаленні. Найяскравіше проявляється у підлітковому віці, коли підліток намагається довести, що він уже дорослий, а отже хоче досягти успіху у якомога більшій кількості сфер. Білінгвальне навчання завдяки впровадженню двох мов підвищує обізнаність учня у соціокультурних ознаках людства та підкріплює емоційний інтелект;

- **когнітивні властивості** мозку збільшуються, адже кількість нейронних зв'язків примножується. Також варто зазначити, що ці зв'язки значно відрізняються як за структурою, так і за довжиною і не можуть бути однаковими, хоча матеріал, що подається є одним і тим самим. Неоціненними факторами білінгвального навчання на когнітивні властивості мозку можна вважати підвищену ефективність та гнучкість різних видів пам'яті – оперативної, короткострокової та довгострокової внаслідок різної структури нейронних зв'язків у мозку. Щоб довести це, нейробіологи з університетів Чикаго та Пенсильванія застосовували магнітно-резонансну томографію на студентах різних груп – тих, хто навчається за допомогою однієї мови, та тих, хто здобуває освіту двома. За допомогою нейровізуалізації дійшли до висновку, що мозок тих хто застосовує дві мови влаштований в інший спосіб. Особливо активується прифронтальна кора мозку, яка відвідає за прийняття рішень, увагу, засвоєння

та оброблення інформації з перемиканням уваги між різними видами діяльності. (Cook, 1997). Отже, протягом дня відбувається постійне перемикання між мовами, також відоме у галузі вивчення білінгвального навчання як почергова активація та деактивація мов.

Також варто розглянути й інші соціально-педагогічні особливості такого двомовного навчання. До цього списку входить здатність до двомовності адміністрації та працівників навчального закладу. Особливість полягає в тому, що спеціалісти, які оточують учнів щодня мають або вже бути двомовними, або ж мають прагнути до цього та постійно покращувати свої знання та компетентності.

Викладачі, професіонали у цій сфері, які не тільки можуть навчити предмету та розкрити потенціал учня за допомогою виховного процесу, а й вміти користуватися іноземною мовою як інструментом задля досягнення цієї мети – це ще одна особливість, яку нерідко важко забезпечити.

Як і в будь-якому навчальному закладі не менш важливу роль відіграє участь і підтримка батьків у розвитку перспектив розвитку їхніх дітей. Те ж саме стосується і системи білінгвального навчання, про яку батьки повинні бути добре поінформовані та виявляти бажання брати участь.

Учні мають необмежений доступ до різних інструментів, прийомів та методів завдяки білінгвальному навчанню. Це зокрема можуть бути такі прийоми як переклад, транслінгвізм, перемикання між мовами, яке також відоме як перемикання кодів, і наступні засоби навчання – дуальні підручники та розділені навпіл матеріали на мультимедійних дошках. На уроках нерідко застосовуються слова, які є спорідненими до двох цільових мов. Розгляньмо детальніше, як кожен з цих прийомів може застосовуватися задля досягнення освітніх цілей.

Транслінгвізм може найчастіше застосовуватися для домашнього завдання і проявляється він у таких ситуаціях, у яких наприклад учень має прочитати

літературний твір рідною, або державною мовою і написати до нього есе чи рецензію цільовою іноземною мовою.

Неодноразово використовується і переклад для подання інструкцій у класі або для уточнення важливих деталей у наукових поняттях, де переклад допоможе уникнути проблеми неправильного розуміння термінів чи понять, а також у виправленні помилок.

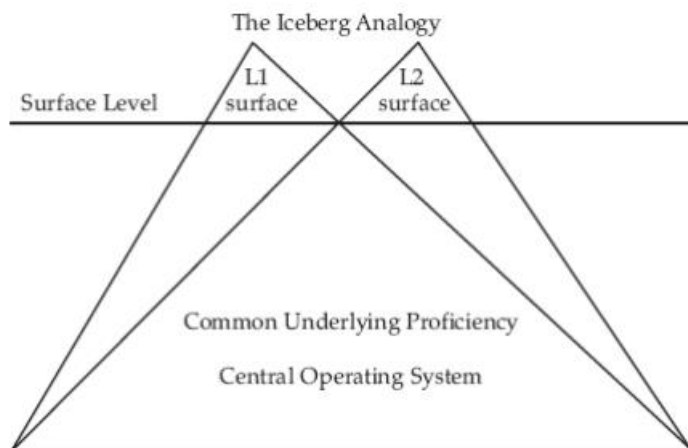
Серед вищезазначених психологічно-педагогічних особливостей білінгвального навчання може виникнути втрата мотивації та небажання розмовляти чи сприймати матеріал іноземною мовою. Така бунтарська поведінка вибудовує ряд проблем, з якими потрібно зіштовхнутись як вчителям, так і батькам. Зарадити ситуації може співпраця батьків та вчителів, які можуть застосовувати заохочувальні методи у їх роботі, як наприклад проводити разом бесіди за круглим столом з випускниками класів, де проводилось білінгвальне навчання, або обговорювати цю проблему з учнем, намагаючись знайти для них взірець, який буде прикладом та наставником на їхньому шляху.

1.3. Переваги та недоліки білінгвального навчання

Які ж переваги двомовної освіти? На перший погляд може здатися, що лише розвиток іноземної мови є найпомітнішою характеристикою позитивного боку підходу. Звісно це так, часом навіть покращення власної, або пришвидшення процесу вивчення другої іноземної мови є перевагою білінгвального навчання. Як зазначає Джим Каммінс, професор інституту досліджень в сфері освіти, Отаріо (1978): «Якщо перша мова вже розвинена, надбати іншу буде значно простіше, якщо брати до уваги академічне використання».

Чому ж так відбувається? Справа в тому, що при виконанні різноманітних завдань та вправ учень простежує схожість притаманну двом мовам, характеристики, їхню схожість. Особливо чітко це можна помітити, якщо

державна мова та іноземна походять з однієї сім'ї мов та є спорідненими. Це візуально можна простежити з гіпотези взаємозалежності розвитку Джима Каммінса. (мал. 1), (Cummins, J., & Swain, M., (1986).

Малюнок 1. Опис гіпотези взаємозалежності розвитку Джима Каммінса.

Та щоб пожинати плоди успіху від двомовності, тим, хто вивчає, потрібно ще досягнути два рівні, де перший відповідає за те, щоб не виникало негативних наслідків, другий – за отримання переваг у вивченні (Cummins, 1986). Під першим рівнем мається на увазі перетин кордону між сепарацією мов, їхньою сумішшю, яка має негативний вплив на вивчення, так як структури перемішуються внаслідок їхнього майже одночасного використання.

За дослідженням вчених, результати щодо мозкової діяльності студентів, які навчаються двома мовами продемонстрували, що ті мають підвищені когнітивні переваги, такі як критичне мислення, швидкість реакцій, швидке прийняття рішень і підвищений рівень комунікативної чутливості.

Останню слід розглянути детальніше, щоб зрозуміти, про що тут йде мова. Завдяки постійному перемиканню між двома мовами на заняттях, можуть виникати цілком зрозумілі запитання в учнів, як наприклад, «А я повинен попросити олівець іноземною чи рідною мовою?». Такі запитання стимулюють розвиток когнітивних процесів, і особистість вчиться зчитувати додаткові сигнали з навколишнього середовища, перед тим як висловитись чи прийняти

рішення. Такі люди краще комунікують з іншими, так як розуміють необхідність у потребі замислюватися над почуттями та думками співрозмовників.

На додаток до покращених когнітивних властивостей мозку порівняно з учасниками тієї ж вікової категорії, блискучими позитивними сторонами білінгвального навчання є краще розуміння серед соціальних груп. У даному випадку мова стає не тільки засобом пізнання, а й зв'язувальним кільцем людини з соціальними групами, яка допомагає викорінювати проблеми расизму.

Не менш важливу роль мають психологічні переваги білінгвального навчання. Особливо сприяє усвідомленню білінгвальне навчання у тих регіонах, де є велика частка національних меншин, і чия мова, якщо вивчається поруч з державною, або ж як іноземна, підвищує виразність національної меншини, а її учасники починають сприймати власну культурну та мовну спадщину з гідністю та впевненістю. В цей спосіб, білінгвальне навчання виконує одну з поданих компетентностей зазначених Новою українською школою, а саме повагу до особистості, формування загально-людських цінностей та повагу до рідної мови, культури і культур інших народів.

Розширення можливостей для міжнародної співпраці це ще одна перевага, яка дозволяє підвищити спроможність учнів пристосовуватися і мати більший спектр вибору для професійного зростання. На ринку праці дуже цінуються люди, які не тільки знають дві або більше мов, і основна причина, яка стоїть за цим є те, що такі люди здатні до адаптації та спілкування з людьми різних культурних та мовних груп.

Як і в кожному явищі, в білінгвальному навчанні також присутні недоліки. Варто почати з тих, які мають безпосередній зв'язок з мовленнєвою діяльністю двомовних учнів. По-перше, словниковий запас одномовного учня значно випереджає як за кількістю, та і за різноманітністю словниковий запас у кожній з мов, які вивчаються учнями у білінгвальному навчанні. До того ж, час, необхідний на знаходження та витягування певного слова є довшим (у мілісекундах), ніж в монолінгвів (Cummins, 1986).

До того ж, часом виникає проблема з підбором правильного слова, як наприклад, коли мозок пропонує слово іноземною, а мовець знаходиться у процесі розмови державною мовою. Також за умови неправильного навчання іноземною, може з'явитися проблема дослівного перекладу та в результаті калькування.

Ще один явний недолік білінгвального навчання полягає у ранньому прищепленні учням двох мов. Це особливо помітно з теорії про поріг Каммінса (Ricciardelli, 1992), в якій йдеться про те, що перш ніж якісь особливі вигоди від вивчення мови можуть бути отримані її мовцем, потрібно досягнути певного порогу. Таким чином, якщо необхідні для перетину цього порогу значення не були отримані з обох мов (особливо це помітно у школярів у ранньому віці), негативний ефект може бути спричинено на загальний розвиток дитини.

Втрата національної ідентичності внаслідок асиміляції до загальної культури через навчання двома мовами доповнює перелік недоліків. Підтвердити це твердження можуть статистичні дані з опитування щодо мігрантів в Сан Дієго, які досліджувались Джеймсом Кроуфордом (1999). В ньому йдеться про те, що близько 72 % опитаних студентів віддають перевагу спілкуванню англійською як вдома, так і в школі на відміну від їхньої рідної мови. В решті-решт, відбувається відрив від національних цінностей та культурних особливостей, та можливе нав'язування цінностей іноземної мови.

Ще одним важливим, і мабуть дуже вагомим недоліком білінгвального навчання є брак коштів на фінансування проєкту в навчальних закладах. Брак фінансування це дуже болюча тема для багатьох шкіл у різних куточках світу, де недостатньо коштів навіть просто на обладнання, оплату праці та найнеобхідніші матеріали та засоби для навчання.

Саме тому так важливо згадувати про можливість такого недоліку, особливо якщо країна хоче впроваджувати білінгвальні школи як основу навчання після пробного пілотного запуску, адже зрештою вона може зіштовхнутись із проблемою браку коштів, особливо коли планується

впроваджувати білінгвальне навчання у всіх школах, щоб підтримати рівність та єдність навчального процесу.

Поєднуючи це твердження про нестачу необхідних ресурсів для забезпечення ефективного розвитку білінгвального навчання в школах, можна додати про нестачу кваліфікованих спеціалістів та вчителів, особливо у регіонах, де освіта недостатньо розвинена. Не всі вчителі, які компетентні у предметі, що викладають, можуть використовувати у своїй роботі іноземну мову як інструмент подачі матеріалу, а вже тим паче правильно комбінувати обидві мови у навчальному процесі.

Проаналізувавши все вищезазначене, можна точно підсумувати, що для української системи освіти білінгвальне навчання є дуже корисним враховуючи єдині європейські цінності, які ми поділяємо та інтеграцію до Болонської системи. Враховуючи зазначені психологічно-педагогічні особливості, переваги та недоліки такого підходу до навчання, можна зробити висновки, що найкращий час для впровадження цієї системи є для середньої та старшої шкіл та що ще багато етапів для розвитку є у цій сфері.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ БІЛІНГВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

2.1. Сучасний стан білінгвального навчання у закладах загальної середньої освіти України.

На даний момент, в українській освіті відбуваються чималі і значущі зміни у всіх сферах через глобалізацію освіти та інтеграцію до європейського суспільства. Це можна простежити з часу появи концепції Нової української школи, де вагому роль мають такі поняття як випускник з набором компетентностей, які знадобляться йому в житті, а також презентування учня як повноцінного та самостійного суб'єкта у навчальному процесі.

Тож, за головну освітню мету зараз поставлено вміння вчитися протягом всього життя та застосовувати знання якомога ефективніше. Це ж і диктується білінгвізмом, який забезпечує своїми принципами адаптацію у будь-якій ситуації.

Також білінгвальне навчання є потенційним вирішенням проблеми з наданням достатньо якісної освіти національним меншинам України, яких є доволі значна кількість на території держави.

В закладах загальної середньої освіти України ситуація з білінгвальним навчанням практикується, хоча все ж потребує доповнення та покращення. Відповідно до Закону України «Про освіту» (2017) мовою навчання в закладах освіти є державна мова, а саме українська. Але особам, які належать до національних меншин країни, надається право здобувати освіту окрім державної також і рідною мовою. Те ж саме розповсюджується і на осіб, які належать до корінних народів України. Таким чином друга мова білінгвального навчання значно варіюється, і це наприклад може бути болгарська, кримськотатарська, румунська, словацька, угорська і т.д.

Проаналізувавши виклад наукових праць, можна простежити основну тенденцію білінгвального навчання в Україні. Існують два різні напрямки

впровадження двомовного навчання у школах, а саме – для дітей національних меншин, основою якого є паралельне вивчення шкільних предметів рідною та державною мовами та навчання державною і однією з найбільш поширених європейських мов (як правило, німецькою, французькою чи іспанською).

Варто зазначити, що у другому випадку не кожне навчання можна назвати білінгвальним. Існують профільні лінгвістичні класи, які спрямовані на поглиблене вивчення однієї або більше іноземних мов, однак таке навчання не підлягає під вищерозглянуті критерії. Важливою категорією є не обов'язкове вивчення однієї з міжнародних мов спілкування, а вивчення з її допомогою шкільних предметів.

Загалом білінгвальне навчання виражається саме у приватних, або в елітних українських школах, адже як вже було зазначено вище, впровадження вимагає великої кількості коштів та інвестицій.

Тоді як білінгвальне навчання поступово зростає, навчання мовами меншин не характеризується стабільним розвитком за статистичними даними. За даними Міністерства освіти і науки в навчальних закладах загальної середньої освіти у 2020-2021 навчальному році освітній процес здійснювався державною та ще однією з 9 мов національних меншин. Зокрема 622 шкільні класи впроваджували білінгвальне навчання по всій країні, тож освітяни сподіваються незабаром побачити кращі результати у цій сфері, особливо якщо враховувати, що лише 1 клас у всій країні має двомовне навчання такими мовами як кримськотатарська, словацька та польська.

Попри те, що нові реформи зараз поки лише на обрії розвитку, білінгвальне навчання вже випробовується у приватних школах, які пропонують власні прийоми та методи викладання. Так, дистанційна школа «Оптіма» вже пропонує навчання для своїх вихованців українською та англійською мовами. Навчальний процес за новітньою системою запроваджується починаючи з 8 класу. Таким чином школа спочатку готує учнів до належного рівня розуміння

іноземної мови, перш ніж починати викладати цією мовою. Курс розрахований на два роки навчання – 8 та 9 класи.

Основою білінгвального навчання є цифрові ресурси та технології, де кожен учень класу з білінгвальним навчанням має індивідуальний доступ до освітньої платформи під назвою Kognity, де можна опанувати матеріал поглиблено, а також надаються додаткові іноземні ресурси для вивчення, як наприклад Britannica. Учні цієї школи мають змогу отримати високоякісну освіту, яка складається з української програми, а також з Cambridge IGCSE.

Окрім того, що учні вивчають англійську мову поглиблено (для 8-9 класів рівень мови відповідає B1+ за Загальноєвропейськими компетенціями володіння іноземною мовою CEFR), вони також розширюють власний словниковий запас з дисциплін природничого напрямку.

Однак, так як ця дистанційна школа вважається приватною, всі витрати на навчання покриваються виключно батьками учня, і вона не надає безкоштовної освіти, за винятком знижок у певні періоди.

Загалом основний фокус уваги на білінгвальне навчання подається на природничі та точні науки, як наприклад на фізику, хімію, біологію чи математику, так як основний фокус іде на професійну спрямованість і на викорінення труднощів, що виникають саме у незнанні термінології точних наук.

Зокрема в Україні розроблено та рекомендовано Міністерством освіти і науки України підручники з алгебри для 8-10 класів, в яких основні математичні терміни і поняття мають окрім українських назв, також їхні відповідники англійською мовою (мал.2).

Ключові слова	Keywords
многочлени	<i>polynomial</i>
ділення многочленів	<i>division of the polynomials</i>
канонічний вигляд	<i>standard form</i>
неповна частка, остача	<i>quotient, remainder</i>
ділене, дільник	<i>dividend, divisor</i>
ділення многочленів «кутом»	<i>polynomial long division</i>
схема Горнера	<i>Horner's method</i>
Ключові слова	Keywords
функція, графік функції	<i>function, graph of the function</i>
область визначення функції	<i>domain of the function</i>
область значень функції	<i>codomain of the function</i>
нули функції	<i>zeros of the function</i>
зростаюча функція, спадна функція	<i>increasing function, decreasing function</i>
парна функція, непарна функція	<i>even function, odd function</i>

Малюнок 2. Приклади уроків з підручників з алгебри 8 класу, які застосовуються в білінгвальному навчанні. (Глобін, Буковська, Васильєва & Сильвестрова, 2016).

Процес принципів використання білінгвального навчання на уроках може бути таким—математику та англійську або викладає один вчитель, який робить це по чергово: один урок проводиться спочатку українською, а потім цей самий урок вже відбувається англійською, або лише англійською. Або ще можлива ситуація, коли на білінгвальних уроках працюють два вчителі разом або кожен окремо. (Болдарєва, Карніцова, 2020)

За даними досліджень пробних занять білінгвальне навчання ще не є підходящим підходом для учнів молодшої школи, адже вони ще не досягнули необхідного рівня мови за теорією про поріг Каммінса.

Не менш цінну інформацію щодо системи використання білінгвального навчання в школах на уроках фізики надають вітчизняні диктати Гусак А. та Ковальчук А. (2011). Їхні методичні розробки та рекомендації ще поки не впроваджені як повноцінна складова білінгвального навчання, але схожі структури на уроках вже крок за кроком використовуються. Подання матеріалу

ділиться на ті ж самі блоки, які є при вивченні іноземної мови як шкільного предмету. Наприклад, існують чотири види мовленнєвої діяльності учнів. По-перше, читання та розуміння прочитаного двома мовами або лише іноземною (лекції, нотатки, або вже вищезгадані статті з енциклопедії Britannica та інших). Наступним етапом є слухання та розуміння почутого (аудіозаписи експериментальних досліджень або дослідження, які проводяться наживо, але при цьому асистент пояснює хід процесу іноземною). Третьою складовою може бути говоріння, яке рекомендується застосовувати як контрольний етап при оцінюванні засвоєного матеріалу, під час доповідей чи презентацій учнів. А також завершає ланцюжок продуктивна форма мовленнєвої діяльності письмо, яке може бути виражене при розв'язуванні письмових завдань вдома чи звітів з самостійної роботи над проєктом.

Не тільки на уроках фізики, а й на інших дисциплінах в Україні існує метод градації, або градієнта, в якому матеріал іноземною вводиться поступово, особливо на початку навчальної програми у 8 класі. Згодом кількість матеріалу та самостійної роботи на опрацювання іноземною мовою збільшується та ускладнюється з погляду на складніші граматичні, лексичні структури та самостійність висловлювання.

У столичній гімназії «Либідь» білінгвальне навчання впроваджене з 2016 року. До слова, вже можна пожинати плоди наполегливої праці – учні, які опинилися закордоном внаслідок повномасштабного вторгнення повідомляють, що не мають мовного бар'єра на відміну від монолінгвів. Учні цієї гімназії вчать англійську як іноземну поглиблено починаючи з 1 класу, щоб закласти базу перед початком білінгвального навчання, яке починається з 5-6 класів з поступовим переведенням шкільних предметів на вивчення двома мовами. Так, для учнів 6 класу запроваджено проєкт розроблений вчителями та методистами школи «Інформатика англійською», для учнів 7 класу «Зарубіжна література англійською», а для 8 класу історичне спрямування. У 10-11 класах вводиться

допрофесійна підготовка, де учні вивчають поглиблено предмети з використанням англійської та української мов.

2.2. Аналіз проблем білінгвального навчання та можливі шляхи їх вирішення

Мабуть найперше, що спадає на думку при прогнозуванні імовірних проблем щодо білінгвального навчання є нестача кваліфікованих спеціалістів з достатньо хорошим рівнем знань як у предметі, так і в іноземній мові. Формат білінгвального навчання є непростим, що значно ускладнює пошук фахівців як у викладацькій, так і в адміністративній сфері. Для того щоб ефективно навчати школярів, недостатньо просто мати уявлення про двомовне навчання, а й мати досвід як з ним працювати.

Доречним рішенням цієї проблеми може бути розгляд педагогів, які не є мовниками, але володіють іноземною, або мовою меншин на високому рівні. Однак ще більш ефективним буде дозволити вести білінгвальні курси вчителям зі спеціалізаціями «українська мова і література та англійська мова» та «англійська мова та зарубіжна література». Однак, постає доречне запитання, а як бути з іншими предметами? В такому випадку, можна розглянути додавання іноземної до освітніх програм та спеціалізацій з математики, фізики і т.д. Але це питання слід розглядати вже в іншому контексті.

Більше того, може виникнути проблема з недостатнім розумінням матеріалу в певних предметах, як наприклад у точних чи природничих науках, які, як загальновідомо, часом становлять труднощі у розумінні для учнів навіть їх рідною чи державною мовою. Саме тому пропонується вводити білінгвальне навчання поступово, крок за кроком, не поспішаючи вводити заглиблюючий або імерсивний метод. Часто корінь проблеми може лежати у недостатній візуалізації матеріалу, який подається, або в зникненні інтересу. Якщо перший можна подолати додавши інтерактивних вправ та візуалу в навчальний процес, то з іншим можна працювати за допомогою рішень першого. Або ж, потрібно

спрямувати індивідуальний підхід та працювати над проблемою разом з батьками учня, щоб вирішити проблему.

Недостатня матеріально-технічна база, така як методично-навчальні комплекси для вчителів та підручники з посібниками, в яких інформація подається двома мовами у зручному та зрозумілому форматі є ще однією потенційною проблемою. Часто підручники, що пропонуються за основу у білінгвальних класах є просто неефективними та потребують покращення. Їхня основна мета навчити і мові, і змісту матеріалу уроку. Тоді найчастіше шкільні педагоги та методисти самі створюють свої комплекси для того, щоб включити білінгвальне навчання в навчальний процес. Рішенням цієї проблеми може бути активізація зборів батьків та районних освітніх центрів щодо підтримки ініціативних шкіл. Також більшість ресурсів може бути переведено у або закуплено у цифровому форматі, який є дешевшим і може замінити деякі засоби навчання.

Проблема також може виникнути, якщо перед прийомом до класів з білінгвальним навчанням дозволити це робити всім учням без попереднього тестування чи співбесіди на оцінку знань іноземної мови. Часто деяким учням зарано подаватись у білінгвальний клас, навіть якщо всі ці діти навчалися в одному класі. Якщо правила школи вимагають, що всі учні навчаються двома мовами, потрібно створити класи з додатковою підтримкою, де учні, які погано знають мову, або нещодавно перевелись до цієї школи і не мають достатньої підготовки, можуть наздогнати згаяне, при цьому вже опрацьовуючи перші етапи білінгвального навчання та підтягуючи мову. Згодом, після ще одного тестування, комісія приймає рішення щодо того, як продовжувати формат навчання.

Відсутність курсів з освоєння та підвищення кваліфікації для вчителів, що проводять уроки базовані на білінгвальному навчанні слід викорінювати як проблему, адже якщо вже існує білінгвальне навчання в школах, то підвищення рівня відповідно до мети саме двомовного навчання теж повинно бути присутнє.

Практики, семінари, практичні воркшопи – це саме те, що дозволить вчителям набути більше досвіду, поділитися власними ідеями та розробками задля руху білінгвального навчання вперед. Але як тестування проводиться для учнів перед відбором їх до білінгвальних класів, так само і вчителі, які проводитимуть у таких класах заняття, мають бути атестовані. Однак таких тестувань та включень до законів «Про освіту» ще не включено і не розроблено.

Неправильний підбір методів та підходів, які використовують вчителі у білінгвальному навчанні. Це, наприклад, може бути постійний дослівний переклад, який не дозволяє заглибитись і дійсно почати думати мовою, яку і якою вивчаєш. До того ж, це часто відбувається через некоректний підбір завдань у підручниках, де рекомендується не відступати від наміченого плану. Підручники та матеріали повинні бути більш гнучкими та дозволяти включати інші завдання на розгляд вчителя. Існує ціла низка різноманітних прийомів у білінгвальному навчанні, то чому б не спробувати й інші? До прикладу, це може бути цілеспрямоване заглиблення у мовне середовище, або поступовий перехід протягом уроку, чергування мов через урок або їх одночасне синхронне використання. Тож, у всьому має бути раціональність та збалансованість, що може бути підтверджено словами Джона Клега, «більше англійської, або іншої іноземної мови не завжди означає покращення англійської», і не варто оминати початкові етапи вивчення першої мови, а потім і подальше її використання у процесі.

ВИСНОВКИ

Білінгвальне навчання в українських школах все більше набирає обертів. Так як система ще доволі нова та незвичайна для українських освітніх закладів, слід враховувати її переваги та недоліки. Проаналізувавши результати, які було отримано в ході дослідження можна сміливо зазначити, що переваг білінгвального навчання все ж значно більше ніж недоліків.

Незважаючи на це, кількість недоліків може значно варіюватися, якщо розглядати місцезнаходження білінгвальних шкіл. Таким чином, якщо регіон не має достатніх ресурсів для розвитку освіти, то й зазначати про зростання у сфері білінгвального навчання не має сенсу. Прикладом цього може бути нестача кваліфікованого персоналу та викладацького колективу. Особливо гостро постає проблема у школах, де не вистачає матеріальних засобів навчання, як наприклад інтерактивних дошок і пристроїв для прослуховування різних аудіозаписів чи перегляду відеоматеріалів.

При запровадженні білінгвального навчання повинні враховуватись психологічно-педагогічні особливості такого навчання. Виходячи зокрема з основних психологічних особливостей, уже можна заявляти про потребу поділяти учнів на рівні та готувати їх до переходу на білінгвальне навчання. З цього випливає також і те, що для успішного двомовного навчання, для початку повинна бути закладена база мовою, якою учень уже спілкується без проблем (це може бути рідна або державна мова) та вже досягнув порогу Камінса.

В Україні білінгвальне навчання часто виступає як засіб збереження мов національних меншин, а також підтримка культурно орієнтованого підходу. Другою мовою часто є мова національної меншини країни – болгарська, кримськотатарська, румунська, словацька, угорська і т.д.

Загалом, як показують результати, хоча методичні рекомендації поки що знаходяться в етапі розробки, в українській школі існують два основні види білінгвального навчання. Для мов меншин часто тривалість значно збільшується і відступає від норм білінгвального навчання, так як триває протягом усього навчання у школі у 1-11 класах. Для однієї з розповсюджених міжнародних мов підхід впроваджується поступово (з 1 по 4 клас навчання проводиться державною мовою або мовою національною меншини, а вже починаючи з 5 класу відсоток іноземної збільшується).

Порівняльна характеристика класів з білінгвальним навчанням з монолінгвами показала, що білінгвальне навчання дозволяє отримати набагато більше переваг аніж недоліків, як наприклад, кращі розумові здібності, креативне мислення, гнучкість та хорошу пам'ять.

Проведені дослідження та аналіз відмінних та схожих аспектів показали, що рідна мова необхідна для початкових і подальших етапів і її кількість повинна поступово зменшуватися надаючи перевагу другій мові як мові не тільки викладу матеріалу, а й мові інструкцій в класі. Однак це не завжди має позитивні наслідки, а може створити демотивованість учнів. Можна зробити висновок, що в разі намагання студентів уникати використання іноземної мови на уроках може підірвати головні принципи білінгвального навчання та зруйнувати систему.

Надаючи цій системі унікально розробленої методології, ресурсів та пов'язуючи культурні особливості з мовними у процесі навчання, так щоб не відбувалося процесу сепарації учнів від їхнього етнокультурного походження, можна забезпечити успіх білінгвальному навчанню не тільки в Україні, а й в усьому світі.

Білінгвальний метод навчання рекомендовано застосовувати для середньої та старшої шкіл, адже у цьому віці їхні психофізіологічні властивості організму дозволять їм легше сприймати матеріал іноземною мовою. До того ж, іноземна мова та навчання за допомогою неї стане цінним ресурсом у виборі та розвитку свого власного професійного шляху, особливо у розгляді продовження здобуття освіти закордоном. Білінгвальне навчання є актуальним для України, якщо розглядати європейську інтеграцію освітньої ланки та інтеграції в Болонську систему.

РЕЗЮМЕ

В умовах зростання вимог суспільства до набуття особистістю різноманітних компетентностей задля ґрунтовної підготовки до дорослого життя реформування освіти постає викликом. Білінгвальне навчання серед усіх наявних форм та методик здатне вирішити цю проблему, наділивши учнів всебічним розвитком на основі інтеграції двомовного навчання. Основне його завдання надати можливість адаптуватися та орієнтуватися як вдома, так і закордоном. Суспільна та педагогічна значущість проблеми зумовили вибір теми курсової роботи «Психолого-педагогічні основи білінгвального навчання».

У **першому розділі** роботи обґрунтовано сутність поняття білінгвального навчання, історію розвитку та зачатки підходу, що розглядається; на основі аналізу психолого-педагогічної літератури з'ясовано переваги та недоліки навчання в білінгвальних класах.

У **другому розділі** роботи розкрито основний стан білінгвального навчання у закладах загальної середньої освіти України. Визначено потенційні труднощі, що можуть виникнути у ході білінгвального навчання та можливі шляхи їх вирішення.

Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, двох ілюстрацій. Обсяг роботи складає 25 сторінок. У списку використаної літератури нараховується 25 джерел, зокрема 10 — англійською мовою.

Ключові слова: білінгвальне навчання, монолінгви, білінгвальні класи, двомовність, транслінгвізм, державна мова, мова національної меншини, іноземна мова.

RESUME

In the conditions of the growing demands of society for the acquisition of a variety of competences by an individual to prepare for adult life, reformation of education becomes a challenge. Bilingual education, among all available forms and methods, is able to solve this problem, providing students with comprehensive development based on the integration of bilingual education. Its main task is to provide an opportunity to adapt and navigate both at homeland and abroad. The social and pedagogical significance of the problem led to the choice of the research topic of the paper term "Psychological and pedagogical foundations of bilingual education".

The first chapter of the paper substantiates the essence of the concept of bilingual education, the history of development and the beginnings of the approach under consideration; on the basis of the analysis of psychological and pedagogical literature, the advantages and disadvantages of studying in bilingual classes were clarified.

The second chapter of the paper reveals the current state of bilingual education in general secondary education institutions of Ukraine. Potential difficulties that may arise in the course of bilingual education and possible ways to solve them are identified.

The term paper consists of an introduction, two chapters, and two illustrations. The total length of the paper is 25 pages. The reference list includes 25 sources.

Key words: bilingual education, monolinguals, bilingual classes, bilingualism, translingualism, state language, language of a national minority, foreign language.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Глобін, О.І., Буковська, О.І., Васильєва, Д.В & Сільвестрова І.А. (2016) Алгебра: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Педагогічна думка.
2. Боднарчук, Т. В. (2007). Моделі білінгвальної освіти у теорії та досвіді діяльності сучасної школи. *Вісник Львівського університету. Серія «Педагогічна»*.
3. Боднарчук, Т. В. (2007). Особливості розвитку білінгвальної освіти у сучасній українській школі. *Педагогіка. Розділ 1. Збірник наукових праць. – Випуск 14*.
4. Болдарєва, О.М & Карніцова, С.С. (2020). Білінгвальне навчання на уроках математики у закладах загальної середньої освіти. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Інститут педагогіки АПН України.
5. Бондаренко, Л.І. & Чернобай, К.Г. (2018). Білінгвальне навчання фізики при підготовці майбутніх фахівців у закладах вищої освіти. *Фізико-математична освіта, 2018. Випуск 2(16)*.
6. Винарчик, М.П. (2020) Білінгвальна освіта і викладання культур: австрійський контекст. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і Психологія». Педагогічні науки. № 1 (19)*.
7. Гусак, А., & Ковальчук, А. (2011). Білінгвальний підхід до викладання фізики у сучасній школі. *Рідна школа*.
8. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380).
9. Зозуля І.Є. (2017). Білінгвальне навчання в контексті сучасних інтеграційних концепцій освіти. Вінниця.
10. Іваненко, С. В. (2019). Білінгвальне навчання як інструмент опанування спеціальних знань студентів немовних спеціальностей. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.

URL: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2019/67/part_1/10.pdf

11. Курінний, О.В., & Черкасова, Т.А., (2019). Переваги й недоліки білінгвальної освіти в Україні та світі. ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій» *Випуск 13*.
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-13-1-23>
12. Моїсеєва, Ф. А. Роль іноземної мови в загальній концепції підготовки сучасного фахівця. Донецький державний університет економіки та торгівлі імені М. Туган-Барановського.
13. Ніколаєва, С.Ю. (2003). Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Ленвіт.
14. Хребтова, В.В. (2017). Білінгвальне навчання в контексті сучасних інтеграційних концепцій освіти. Науковий вісник Херсонського державного університету. *Серія Перекладознавство та міжкультурна комунікація*.
15. Цимбалюк. О. (2017). Білінгвальне навчання в контексті сучасних інтеграційних концепцій освіти.
16. Baker, C. (2011). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*", Clevedon: Multilingual Matters, 480 p.
17. Cook V. (1997), *The consequences of bilingualism for cognitive processing. Tutorials in Bilingualism: Psycholinguistic Perspectives*.
18. Cummins, J. in Baker C., & Hornberger, N. H. (Eds.) (2001). *An introductory reader to the writings of Jim Cummins (Vol. 29). Multilingual Matters*.
19. Cummins, J., & Swain, M. (1986). *Bilingualism in education: Aspects of theory, research, and practice*. Longman.
20. Chibaka E.F. (2018). *Advantages of Bilingualism and Multilingualism: Multidimensional Research Findings*.
21. Hakuta K. (1999). *Mirror of language: The debate on bilingualism*. New York: Basic Books.

22. Lakshmie K. (2020). Issues in bilingual education in Sri Lanka. Cumaranatunge, National Institute of Education, Maharagama, Sri Lanka.
23. Lambert, W. E. (2003). A Social Psychology of Bilingualism. Sociolinguistics: the Essential Readings. Oxford.
24. Ricciardelli, L. A. (1992). Bilingualism and cognitive development in relation to threshold theory. *Journal of Psycholinguistic Research*.
25. Silviyanti Tgk Maya, Syiah Kuala, Banda Aceh, Andira Riszi Alya & Banda Aceh. (2023). Pedagogical strategies for increasing students' English use in bilingual education: A linguistic ethnography case study. *International Journal of Language Studies Volume 17, Number 2, April 2023*.